

Ny taksonomi og systematikk for fugl i Norge

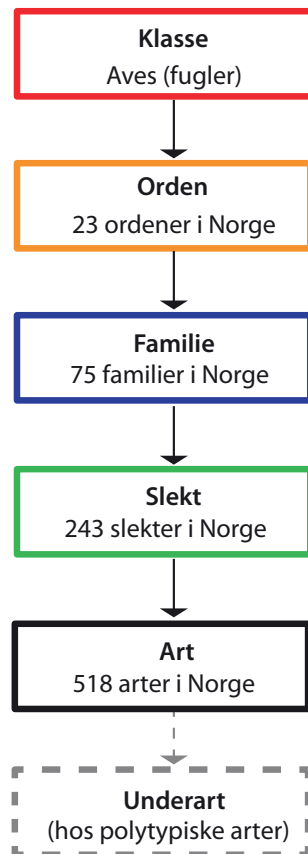
NOFs komiteer for faunistikk og navngiving har tidligere fulgt ulike taksonomiske retningslinjer, noe som til tider har skapt forvirring. Det blir det forhåpentligvis slutt på etter beslutningen om at komiteene fremover skal følge de taksonomiske anbefalingene til IOC World Bird List.

Av Tor Olsen på vegne av Norsk sjeldenhetskomité for fugl (NSKF) og Helge Kvam på vegne av Norsk navnekomité for fugl (NNKF)

Taksonomi er læren om navnsetting av systematiske enheter (taksa). For fugler finnes det en lang rekke anerkjente taksonomiske autoriteter, både på regionalt og globalt nivå, som alle gir sine anbefalinger til hvordan de ulike taksa skal klassifiseres.

Listen over fugler påtruffet i Norge oppdateres av Norsk sjeldenhetskomité for fugl (NSKF) og har siden 2003 vært basert på anbefalingene fra *Association of European Records and Rarities Committees – Taxonomic Advisory Committee (AERC/TAC)*. Dessverre har AERC/TAC i de senere årene ikke holdt tritt med utviklingen innen taksonomi, noe NSKF trenger for å kunne utføre sitt oppdrag.

Norsk navnekomité for fugl (NNKF) har ansvaret for å sette norske navn på alle verdens fuglearter. NNKF har siden oppstarten i 1990 fulgt *The Clements Checklist*. Denne lista var i sin tid det naturlige valget ettersom det var den eneste regelmessig oppdaterte listen over alle verdens fugletaksa. At navnelisten har fulgt en annen taksonomi og systematikk enn norgeslisten har vært uheldig og gitt grunnlag for forvirring.

Figur 1. Rekkfølge på den hierarkiske strukturen fra klasse til underart.

Valg av felles taksonomisk autoritet

Utgangspunktet for valg av ny taksonomisk autoritet var at det måtte være en faglig godt fundert, global og dynamisk liste som dekket alle nivåer fra klasse til underart. Dette kravet ekskluderte alle lister som bare omfatter begrensede geografiske områder, for eksempel Vest-Palearktis. Dermed gjenstod fire reelle alternativ:

- HBW and BirdLife International Illustrated Checklist of the Birds of the World (HBW/BirdLife)
- The ebird/Clements Checklist of the Birds of the World (Clements)
- IOC World Bird List (IOC)
- The Howard and Moore Complete Checklist of the Birds of the World (H & M)

Portugisjerlire *Calonectris borealis*, som denne fra Madeira, er skilt ut som egen art fra poseidonlire *C. diomedea*. Dessverre er vi ikke bortskjemt med slike nærobservasjoner i Norge, og ingen av de norske gulnebblire-funnene kan derfor bestemmes til art. Foto: Tor Olsen.

Av disse utgis H & M i bokform, med siste utgave i 2013, mens nettsidene ikke lenger er tilgjengelige. Selv om H & M ikke står faglig tilbake for de andre alternativene, ble den derfor vurdert som for lite tilgjengelig og dynamisk.

NOF er den norske BirdLife-partneren og HBW/BirdLife sin liste kunne dermed se ut som det åpenbare valget. Det var imidlertid noen ankepunkter mot denne listen, hvor det viktigste var at de årlige oppdateringene publisert på nett bare omfattet taksonomiske nivåer fra arter og oppover, ikke underarter. Manglende oppdateringer på underartsnivå ble dermed avgjørende for å velge bort denne listen. Det skal dog nevnes at HBW/BirdLife i desember 2020, etter at NOFs beslut-

ning var fattet, publiserte en oppdatering der også underarter er inkludert.

De gjenværende alternativene (IOC og Clements) er på mange måter likeverdige ved at de er basert på fagfelle-vurderte publikasjoner, er tilgjengelig på nett med jevnlig oppdaterte versjoner og dekker alle de taksonomiske nivåene. I valget mellom disse to alternativene ble det derfor avgjørende at flere andre europeiske land, deriblant Danmark og Storbritannia, har valgt å følge anbefalingene fra IOC.

Et utvalg bestående av representanter fra NOFs komiteer og sekretariat anbefalte at IOC World Bird List heretter skal være gjeldende taksonomi og systematikk for alt NOFs arbeid og publikasjoner. NOFs sentralstyre tok denne anbefalingen til følge i november 2020.

Oppdelte arter

Endringen medfører oppdeling og sammenslåing av flere arter og underarter, en markant revidert systematisk rekkefølge, samt en rekke nye vitenskapelige navn. For mange fugleinteresserte er det nok de «nye» artene som er mest interessante. Under gis en kort oppsummering av de endringene dette medfører for arter sett i Norge, og nye norske navn presenteres.

Den mest spennende «splitten» er nok at sædgås deles opp i to arter; taigasædgås og tundrasædgås. Begge disse artene hekker i Norge, taigasædgås ved nominatunderarten og tundrasædgås ved underarten *rossicus*. Etter at NNKF har gitt nytt navn til taigasædgås vil «sædgås» fremover forbeholdes ubestemte fugler.

Bergirisk *Linaria flavirostris* er en av flere arter i finkefamilien som har fått nytt slektsnavn. Foto: Tor Olsen.

Sibirsjørre, naturlig nok hjemmehørende i Sibir, splittes fra den nå eksklusivt nordamerikanske arten amerikassjørre. Begge artene er påtruffet i Norge med hhv. åtte og tre funn. Også her har NNKF gitt et nytt navn og det tidligere navnet knoppsjørre forbeholdes derfor ubestemte fugler av de to nye artene.

Arten som tidligere var kjent under navnet sultanhøne deles opp i seks arter, hvorav bare gråhodesultanhøne er funnet i Norge med to funn, begge fra 1923.

Den nordamerikanske arten tundraspove splittes fra småspove. Tundraspove er bare påtruffet én gang i Norge; på Jomfruland sommeren 1989. Tundraspove er et nytt norsk navn, mens småspove fremdeles er gjeldende for vår hjemlige art.

Portugiserlire som hekker i Atlanterhavet splittes fra poseidonlire som har sin hekkeutbredelse begrenset til Middelhavet. Disse to artene er meget like av utseende og ingen av de norske funnene lar seg sikkert bestemme til art, selv om portugiserlire nok er vesentlig mer sannsynlig i våre farvann. Poseidonlire er nytt norsk navn for middelhavsarten, men det gamle navnet gulnebblire forbeholdes ubestemte fugler av de to nye artene.

Den nordamerikanske arten mørkmyrhauk splittes fra vår hjemlige myrhauk. Mørkmyrhauk er bare påtruffet én gang i Norge; på Røstlandet 8. juni 2018.

Rødhalevarsler splittes fra isabellavarsler. Det er gjort syv funn av isabellavarsler i Norge, mens rødhalevarsler er påtruffet tre ganger her til lands til

og med 2019. I tillegg er det gjort syv funn av fugler som ikke lar seg sikkert bestemme til noen av de to artene.

Borealvarsler splittes fra varsler. Underarten *sibiricus* sorteres under førstnevnte art og er påtruffet to ganger i Norge, begge på 1800-tallet. Identifikasjon av *sibiricus* basert utelukkende på morfologiske karakterer er

Rødhalevarsler *Lanius phoenicuroides* er splittet fra isellavarsler *L. isabellinus*. De to artene overlapper i utseende, men denne voksne hannen kan bestemmes til førstnevnte bl.a. på tydelig rødbrun isse, markert hvit øyenbrynstripe og hvitaktig underside. Foto: Tor Olsen.

Taksonomien i varslerskomplekset har sett store omveltninger. Det gjelder i høyeste grad også for steppesvarslers *Lanius excubitor pallidirostris* som nå igjen regnes som en underart av varslers. Foto: Tor Olsen.

meget utfordrende, men det ene av de to funnene gjelder en skinnlagt fugl som er bekreftet ved hjelp av DNA-sekvensering.

Flekkdverglerke deles i tre, der arten som beholder det gamle navnet er utbredt som standfugl rundt Middelhavet. Fuglene som hekker fra Tyrkia til vestlige Sentral-Asia er nå en egen art med nytt norsk navn turkestandverglerke, mens de populasjonene som finnes enda lenger mot øst nå er arten saltdverglerke. Her kan man også merke seg at slektsnavnet er endret fra *Calandrella* til *Alaudala*. De to norske funnene av «flekkdverglerke» har ikke blitt vurdert på nytt av NSKF etter denne oppdelingen og står derfor foreløpig som ubestemte.

Rødbrystsanger fra det vestlige middelhavsområdet splittes fra rødsmeckesanger som hekker fra sørlige Italia til Tyrkia. Det tidligere norske navnet rødstrupesanger beholdes dermed som en samlebetegnelse for ubestemte fugler. Fra tidligere er rosensanger (tidligere maquissanger) skilt ut som egen art fra dette komplekset, men også denne har nå fått nytt norsk navn. Med unntak av munk og hagesanger er alle artene som tidligere var inkludert i slekten *Sylvia* nå overført

til den nye slekten *Curruca*. Både rødbryst- og rødsmeckesanger er sjeldne gjester i Norge, mens rosensanger ennå ikke er påtruffet med sikkerhet.

Asiasvarstrupe er delt i to, der den vestlige arten har fått nytt norsk navn russesvarstrupe mens den østsibiriske arten (tidligere østvarstrupe) nå heter taigasvarstrupe. Frem til 2019 er fugler fra dette artsparret påtruffet 92 ganger i Norge. Sannsynligvis dreier majoriteten av funnene seg om russesvarstrupe, men inntil videre betraktes de fleste som ubestemte. Det tidligere navnet asiasvarstrupe beholdes ubestemte fugler av de to nye artene.

Tyrkersteinskvet, som er hjemmehørende i det østlige middelhavsområdet, splittes fra punersteinskvet fra Pyrenéhalvøya og Nordvest-Afrika. Av totalt seks funn av dette artsparret fra Norge er det publisert ett av hver art, mens de øvrige ikke lar seg bestemme sikkert. Det tidligere navnet middelhavssteinskvet beholdes ubestemte fugler av de to nye artene.

Østgulerle splittes fra vår hjemlige gulerle. Sikker identifikasjon av østgulerle utenfor det normale utbredelsesområdet i Sibir og Asia er imidlertid utfordrende. Det oppfordres derfor til å ta lydopptak og/eller samle inn

materiale for DNA-sekvensering ved funn i Norge. Foreløpig er kun to funn ansett å være tilstrekkelig dokumentert, begge fra 2019.

Sammenslåtte arter

Det er også to tilfeller der arter er slått sammen – eller «lumpet» som det gjerne kalles blant fugleinteresserte.

Eskimomåke var tidligere ansett som en egen art, men er nå klassifisert som en underart av grønlandsmåke. Dette er en reversering av tidligere oppdeling.

Steppesvarslers flyttes fra å være en underart av krattvarslers, tilbake til å være en underart av varslers. Krattvarslers utgår dermed fra norgeslisten. Også her er det snakk om en reversering av tidligere oppdeling, og siste ord er neppe sagt om den taksonomiske statusen til varslerskomplekset.

Systematikk

Den mest åpenbare endringen ved skifte til IOCs taksonomi er rekkefølgen artene listes i. NSKFs liste over arter påtruffet i Norge har bare sett mindre endringer i systematikk de siste årene, mens NNKFs navneliste har vært mer dynamisk. Endringene i systematisk rekkefølge er omfattende og krever

Sædgås er splittet i to arter, taigasædgås *Anser fabalis* og tundrasædgås *A. serrirostris*. Fuglen på bildet er en tundrasædgås som holdt til langs Nidelva i Trondheim tre uker på etterjulsvinteren 2014. Som navnet tilsier er tundrasædgåsa tilknyttet den arktiske tundraen i hekketida. Taigasædgås er derimot mer tilknyttet skogsområder. Foto: Erik Bangjord.

nok litt tilvenning. Dette er imidlertid ikke tilfeldige omrokeringer, men er basert på bedre kunnskap om de ulike ordenenes innbyrdes slektskap. Utviklingen innen genetik har vist at tidligere antagelser som hovedsakelig var basert på utseende i flere tilfeller ikke gjenspeilte riktig slektskap.

Som tidligere begynner den systematiske listen med andefugler etterfulgt av hønefugler, og slutter med spurvefugler. Mellom disse er det derimot store omveltninger i rekkefølgen. En oversikt over ny rekkefølge av de 23 ordenene som er påtruffet i Norge ses i Tabell 1.

På samme vis er rekkefølgen av familier innad hos spurvefuglene kraftig omroket. Mest påfallende er det kanskje at kjente og kjære arter som rødstrupe, rødstjert og steinskvett ikke lenger tilhører trostefamilien, men derimot fluesnapperfamilien som dermed blir den mest artsrike blant spurvefuglene. Ny rekkefølge på de 34 familiene spurvefugler som er påtruffet i Norge ses i Tabell 2.

Endringer på underartsnivå

Oppdelinger og sammenslåinger forekommer ikke bare på artsnivå. Også status for underarter blir fortløpende vurdert. Blant norske hekkearter anser IOC at forskjellene mellom beskrevne

underarter hos stjertand, krikkan, trane, lunde, tornskate og vierspurv er for små til å rettferdiggjøre fortsatt oppdeling i ulike underarter. Disse artene er derfor nå monotypiske, det vil si at de ikke har underarter.

Motsatt gjelder arter som tidligere var betraktet som monotypiske, men

der to eller flere underarter nå anerkjennes, på fagspråket kalt polytypiske arter. Blant disse er horndykker, tundralo, sandløper, havsval, havørn og svartkråke. Ingen av de «nye» underartene er imidlertid påtruffet i Norge. Én ny underart har vi likevel fått, den mye omdiskuterte underarten

Tabell 1. Ny rekkefølge av de 23 ordenene av fugler som er påtruffet i Norge.

Norsk navn	Vitenskapelig navn	Arter i ordenen
Andefugler	<i>Anseriformes</i>	55
Hønefugler	<i>Galliformes</i>	7
Nattravnfugler	<i>Caprimulgiformes</i>	1
Seilerfugler	<i>Apodiformes</i>	5
Trapper	<i>Otidiformes</i>	2
Gjøkfugler	<i>Cuculiformes</i>	3
Sandhøns	<i>Pterocliiformes</i>	1
Duefugler	<i>Columbiformes</i>	6
Tranefugler	<i>Gruiformes</i>	12
Dykkere	<i>Podicipediiformes</i>	6
Vade-, måke- og alkefugler	<i>Charadriiformes</i>	120
Lommer	<i>Gaviiformes</i>	5
Stormfugler	<i>Procellariiformes</i>	14
Storker	<i>Ciconiiformes</i>	2
Sulefugler	<i>Suliformes</i>	4
Pelikan- og hegrefugler	<i>Pelecaniformes</i>	12
Haukefugler	<i>Accipitriformes</i>	23
Ugler	<i>Strigiformes</i>	12
Horn- og hærfugler	<i>Bucerotiformes</i>	1
Råkefugler	<i>Coraciiformes</i>	4
Spettefugler	<i>Piciformes</i>	8
Falkefugler	<i>Falconiformes</i>	7
Spurvefugler	<i>Passeriformes</i>	208

auduboni av havhest. Det er *auduboni* som hekker på det norske fastlandet, mens nominatunderarten *glacialis* hekker i arktiske strøk.

Nye slekter og endringer i vitenskapelige navn

Den siste hovedgruppen av endringer som implementeres med IOCs taksonomi er endringer i slektsnavn. Dette kan man på mange måter sammenligne med oppdeling og sammenslåing av arter, bare at det foregår på slektsnivå. Prinsippet bak dette er at en slekt skal inkludere alle arter som har felles stamfar, på fagspråket kalt en monofyletisk gruppe. Monofyletiske grupper kan skapes på to måter, enten ved å slå sammen flere slekter til én stor felles, eller ved å dele opp en slekt i flere mindre nye.

Et eksempel på førstnevnte var da brushane og fjellmyrløper for noen år siden ble innlemmet i slekten *Calidris*. I de senere årene har imidlertid trenden vært å dele opp i mindre slekter

Skjeand *Spatula clypeata* er sammen med knekkand *S. querquedula* flyttet ut av slekten *Anas*. Foto: Tor Olsen.

Tabell 2. Ny rekkefølge av de 34 spurvefuglfamiliene som er påtruffet i Norge.

Norsk navn	Vitenskapelig navn	Arter i familien
Tyrannfamilien	<i>Tyrannidae</i>	1
Varslerfamilien	<i>Laniidae</i>	9
Vireofamilien	<i>Vireonidae</i>	1
Pirolfamilien	<i>Oriolidae</i>	1
Kråkefamilien	<i>Corvidae</i>	9
Sidensvansfamilien	<i>Bombycillidae</i>	1
Meisefamilien	<i>Paridae</i>	7
Pungmeisfamilien	<i>Remizidae</i>	1
Skjeggmeisfamilien	<i>Panuridae</i>	1
Lerkefamilien	<i>Alaudidae</i>	9
Svalefamilien	<i>Hirundinidae</i>	5
Stjertmeisfamilien	<i>Aegithalidae</i>	1
Bladsangerfamilien	<i>Phylloscopidae</i>	15
Kjersangerfamilien	<i>Acrocephalidae</i>	13
Sumpsangerfamilien	<i>Locustellidae</i>	5
Sangerfamilien	<i>Sylviidae</i>	10
Fuglekongefamilien	<i>Regulidae</i>	2
Gjerdesmettfamilien	<i>Troglodytidae</i>	1
Spettmeisfamilien	<i>Sittidae</i>	1
Trekryperfamilien	<i>Certhiidae</i>	1
Stærfamilien	<i>Sturnidae</i>	2
Trostefamilien	<i>Turdidae</i>	14
Fluesnapperfamilien	<i>Muscicapidae</i>	26
Fossefallfamilien	<i>Cinclidae</i>	1
Spurvefamilien	<i>Passeridae</i>	3
Jernspurvfamilien	<i>Prunellidae</i>	4
Erlefamilien	<i>Motacillidae</i>	16
Finkefamilien	<i>Fringillidae</i>	21
Lappspurvfamilien	<i>Calcariidae</i>	2
Buskspurvfamilien	<i>Emberizidae</i>	12
Amerikaspurvfamilien	<i>Passerellidae</i>	4
Trupialfamilien	<i>Icteridae</i>	3
Parulafamilien	<i>Parulidae</i>	5
Kardinalfamilien	<i>Cardinalidae</i>	1

for å oppnå monofyletiske grupper. Det medfører at bl.a. slektene *Anas* (gressender), *Larus* (måker) og *Carduelis* (finker) nå er delt opp, og flere dagligdagse arter slik som brunnakke *Mareca penelope*, hettemåke *Chroicocephalus ridibundus* og gråsisik *Acanthis flammea* har fått nye vitenskapelige navn.

Det er ikke rom for å gå inn på alle endringer som følger av skiftet til IOCs taksonomi her. En oppdatert liste med oversikt over alle taksoner påtruffet i Norge og kommentarer til endringer kan imidlertid lastes ned fra NSKFs nettsider: birdlife.no/organisasjonen/nskf/norgeslisten.php.

Tor Olsen

Tor Olsen (f. 1979) er sekretær i NSKF.